

VADON LEHEL

A HATVANAS ÉVEK AMERIKAI REGÉNYE

Abádi Nagy Zoltán: Válság és komikum

A fiatal debreceni irodalomtörténész, az angol és az amerikai irodalom kiváló ismerője tollából olyan hiánypótló és adósságtörlesztő munka született, amely beleillik abba a sorba, amelyet ORSZÁGH László, a magyarországi amerikanisztika atyja, amerikai irodalomtörténetével indított, és amelyet VIRÁGOS Zsolt A négerség és az amerikai irodalom, valamint KRETZOI Sarolta Az amerikai irodalom kezdetei című monográfiája követett. ABÁDI Nagy Zoltán Válság és komikum című könyvével "fontos téglát" tett a magyarországi amerikanisztika épületéhez.

A jelen munka egy évtized jellemző regényvonulatának története. Jonh Kennedy 1961. januári beiktatásától Richard Nixon 1973-as beiktatásáig tartó korszak ma már egységes és önálló történelmi korszaknak tekinthető, amelynek válsághangulatát a vietnámi háború, atompánik, hidegháborús hisztéria, elnökgyilkosság, polgárjogi harcok és ifjúsági megmozdulások jelzik. A szerző naprakész tájékozottsággal választotta ki azt a harminc "hatvanas" regényíró (nálunk - legtöbbjük éppen Abádi Nagy Zoltán publikációs és fordítói munkássága által - a legismertebbek: John Barth, Donald Barthelme, Thomas Berger, Richard Brautigan, Robert Coover, Joseph Heller, Ken Kesey, James Purdy, Kurt Vonnegut), akiknél a válságérzet komikus kifejezést nyer és akiknél a válság és a komikum újszerűen kapcsolódik a kor regényművészetében. Az elemzés körébe bevont nagyszámú műben és szerzőikben közös, hogy irónikus diagnózisuk és válságérzetük a regények világát meghatározó entrópia-metafórában fogalmazódik meg a legáltalánosabban, és egy olyan zárt rendszerre vált Amerikát mintáznak, amely elvesztette nyitottságát, a külvilággal megvolt kölcsönhatását. Az amerikai "hatvanasok" témája a válság, a mű válságvilága a szerző válságérzetéből születik, s az ilyen regény a mások hasonlóan megélt válságérzetében talál olvasóra. A sötét víziót komédiázással és irónikus bizarr fantáziával ötvöző regényt sokféle jelzővel látta el a kritika: hívták "fekete humoros", "szatírikus", "abszurd", "ame-

rikai egzisztencialista", "nonkomformista", "groteszk", "lidércnyomásos", "víg", "nihilista", "szolipszista", "poszt-modern", "anti-", "új" regénynek "műanyagregény"-nek, "nihilista pikareszk"-nek stb. Az írókra és műveikre a változatosság, a sokféleség jellemző, ennek ellenére a tanulmány írója jó szemmel megtalálta a létező közös jegyeket, ábrázolási és művészi látásmód-beli, valamint regényhatásbeli sajátosságokat, és szigorú logikával tárta fel a válságérzetnek és komikumnak a korszak regényirodalmára jellemző összefüggéseit, s ily módon jutott el e jellegzetes amerikai művészet megér-téséhez, a művek jelentésvilágának megismeréséhez.

A könyv három főfejezetre oszlik: a hatvanas évek regényének diagnó-zisjellege, satírikus prognózisjellege és a komikum minőségi kérdései.

Az első főfejezet az entrópia-metaforát tisztázó és a hatvanas nemze-déket megkülönböztető részek után a szerző két fejezetben bemutatja a ter-modinamika és az információelmélet entrópia fogalmát, valamint az entrópia-analógia értelmezését adja a regényművészetben. Ezután következnek az Ame-rika satírikus kórisméjét nyújtó válságtémák: a fejlődés ellentmondásossá-ga, komfortizmus, az "olvasztótégely" beolvasztóképtelenségének satírikus válságtémája, "szamaritrófia", a háború entrópiája és az ironikus hiszto-rizmus.

A második főfejezet a válságvilágok ironikusan jelzett jövőjéről az irónikus messiásokról szól. Alaposan vizsgálja a messiásvárás és az ironi-kus."eljövetel" jelenségét, valamint a vallásos tudat entrópiáját. Messiás-tipológiájában megkülönböztet hamis prófétákat, szélhámos messiásokat, a káosz antikrisztusait, bomlott messiásokat, vákuum-messiásokat és vak lát-nokokat. Külön fejezetet szentel a különböző "messiáspályáknak", a küldetésteljesítés iróniáinak, az irónikus pályák satírikus jelentésének és ér-telmezésének. Újabb fejezetek mutatják be a három irónikus vallást "A Kö-zömbös Isten Egyháza-t", a "bokonizmust" és a "brunizmus"-t. ABÁDI Nagy Zoltán egyéni elméleti álláspontot képvisel az irónikus civilizációk és az irónikus apokalipszis kérdésével kapcsolatban.

A harmadik főrész a komikum minőségi kérdéseivel foglalkozik, s a re-génykomikum jellegzetességének kérdéseit a komikus technika és a komikus minőség viszonylatában vizsgálja. A szerző vizsgálódásainak középpontjában a "fekete humor" áll, amely a legvitatottabb téma a hatvanas regényírókkal kapcsolatban. A fekete humort mindenképp mint szépirodalmi jelenséget

mutatja be, majd a fogalom vázlatos történetét írja le, s csak aztán tér rá saját álláspontja ismertetésére. A fekete humor amerikai szaktekintélyeivel ellentétben a fekete humort esztétikai minőségnek és nem regénytípusnak fogja fel. A fekete humort elhatárolja a "sick humor"-tól, a komikus iróniától, az általános iróniától, a szatírától, a hagyományos humortól és az akasztófahumortól. A tanulmányban a fekete humorral ellentétben megkülönböztetett fekete szatíra olyan komikus hatás, amely csupán átnyúlik a fekete humorba, de mindig szatirikus célt szolgál. Az áthajlás módozatait a fájdalommentesség arisztotelészi elvének érvényesítését, a labilis iróniát, az irónikus alámetszést -- egy-egy külön fejezetben dolgozta ki a szerző.

A könyv szakmai felhasználását a mintaszerűen összeállított felhasznált kritikai irodalom jegyzéke, a fordítás-bibliográfia és a fogadtatás-bibliográfia, valamint a mutatóapparátus könnyíti meg. Sajnálatos, hogy az eredeti kandidátusi érkeztetéshez tartozó gazdag jegyzetapparátus terjedelmi okokból nem kaphatott helyet a jelen kötetben.

ABÁDI Nagy Zoltán monográfiája a magyarországi amerikanisztika egyik leginkább számottevő teljesítménye. Azzá teszi a feldolgozott anyag mennyisége, az alapfogalmak egyértelmű és következetes használata, a lényegláttató, érzékeny elemzések gondossága. A könyv mind adatokban, szempontokban, mind részletfeldolgozásokban, megfigyelésekben gazdagítja a hatvanas évek amerikai irodalmáról alkotott képünket, gazdag tartalmával, mindig a konkrét művek előtérbe helyezésével -- a műfaj történeti és elméleti kutatás mindig konkrét műelemzéseken keresztül valósul meg -- nemcsak a magyar, de az amerikai irodalomtudomány számára is értékes adalékot szolgáltat. Amerikanisztikánk e számottevő értékű alkotása a hazai szükségleteken és érdeklődésen túlmutat, határainkon túli igényeket is kielégít, ezért helytelen volna véka alatt, azaz pusztán magyar nyelvű kiadásban hagyni, kívánatos lenne angol nyelven -- itthon vagy külföldön -- kiadni, hogy az európai és amerikai anglisztika-amerikanisztika vérkeringésébe eredményei bejuthassanak. ABÁDI Nagy Zoltán eddigi munkássága és e tanulmánya is azt bizonyítja, hogy az egyes feladatok elvégzése mindig új területeket nyit meg kutatásai számára. Azok közé a kivételesen szerencsés irodalomtörténészek közé tartozik, akikben az ügyszeretet magasfokú elméleti képzettséggel, beleélő készséggel és műelemző képességgel párosul. Írástudásának magas színvonalát színes, élvezetes stílusával, meggyőző, logikus érvelésével és szigorúan

arányos, pontos szerkesztésével igazolta. Nem mellékes, hogy mint vidéken, Debrecenben élő fiatal tudós, helyzetének hátrányai ellenére nemzetközi tekintélyt tudott elérni szerénységével, szorgalmával, céltudatos munkavégzéssel. Könyvéből kiderül, hogy a felsőfokon tanító oktatónak és a filológus-irodalomtörténésznek még milyen nagyok a tartalékai és milyen jelentőségek vállalt ügyei. Tanárként és kutatóként közhasznú szolgálatot végzett és alapvető munkát nyújtott át mind diákjainak, mind az amerikanisztika művelőinek. (Magvető Könyvkiadó, 1982.)